

Iz brodograđevne i pomorske baštine

Velimir SALAMON

Jadranska *bracera*

Pokazat će se da je civilizacija bitno ovisila, fizikalno izraženo, ne samo o vremenu nego i o prostoru njezina nastanka, da su se isti termini za prirodna ili za proizvedena oblikovna rješenja često koristili za različita, odnosno različiti termini za ista rješenja. To se odnosilo na voće, povrće, bilje, morske plodove, na topografiju, ali i na proizvode, na različitim razinama njihove strukture.

Tako će se, za razliku od grčke *bracere* koju su Nijemci koji, čini se, nisu ni bili na Jadranu, opisali u svjetskim rječnicima, a koja predstavlja cio brod s jedrima na način *trabakula* a ne samo snast, prikazati i dokumentirati jadranska *bracera* s jednim jarbolom s latinskim, oglavnim i sošnim jedrima, s dva jarbola i latinskim odnosno sošnim jedrima, *bracera* s tri jarbola s latinskim jedrima, te grčka *bracera*, dvojjarbolna grčka tradicionalna *perama*, s jedrima na način *trabakula*. Sve su te barke, dakako, pripadale različitim vremenskim razdobljima.

Egejska *bracera* s jedrima na način *trabakula*

Na grčkom je Egeju *bracera* uvijek bila brod, bez obzira na korito, koji je imao dva jarbola i jedra na način *trabakula*, odnosno, kako bi Talijani rekli, *vela a trabaccolo*. Tako se *bracerom* mogla zvati i karakteristična grčka *perama*.

Jadranska *bracera* s jednim jarbolom, te latinskim i letnim jedrom

Bracere su se na Jadranu jako dugo gradile, te su, zajedno s većim *trabakulima* i *pelizima*, činile okosnicu trgovačke flote na tome moru.

Nažalost, naziv te barke izgubljen je u povijesti.

Adresa autora:

Gospodstvska 24,
10000 Zagreb

Opći plan tipične jadranske *bracere* s latinskim jedromIstarska *bracera* u uvali kraj PiranaJadranska *bracera* u luci Zadra

Za razliku od *bratsera* odnosno *mpratsera* s Egejskog mora, jadranski je naziv označavao cio brod, a ne samo snast koja se znala mijenjati u skladu s vremenom. Tako je latinsko jedro bivalo zamijenjeno oglavnim, a potom i sošnim jedrom. Jedino su letna jedra na kosniku ostajala nepromijenjena.

Međutim, danas se zna da je latinsko jedro bilo poznato diljem cijeloga Sredozemlja vrlo rano, već u antici. Budući da je ono omogućavalo jedrenje protiv vjetera, zadržalo se na tim morima relativno dugo sve dok ga, naveliko, nisu zamijenila prikladnija rješenja.

Danas ga koriste uglavnom nostalgici, koji ne dopuštaju da se ono zaboravi.

Jadranska *bracera* s oglavnim jedrom s otoka Brača

Zajedno s većim *trabakulima* i *pelizima*, *bracera* je činila okosnicu trgovačke flote na Jadranu.

Nažalost, naziv te barke izgubljen je u povijesti.

Neki smatraju da naziv *bracere* potječe iz činjenice da su se prve brodice pokretale veslanjem, odnosno mišićnom snagom koja se na talijanskom jeziku, okosnici *Lingua franca*, sveopćeg jezika pomoraca i brodograditelja, nazivala *forza di braccia*.

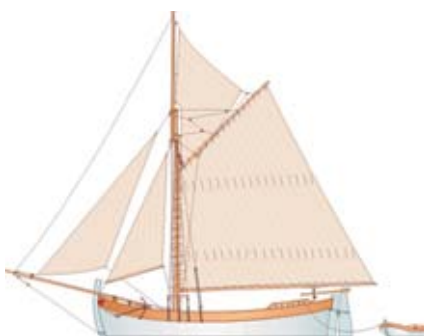
Drugi, međutim, vjeruju da, ne samo da se velik broj drugih barki također pokretao ponajviše veslima, već da su otočani slabijeg imovnog stanja radije odlučili graditi jeftinije *bracere* nego veće i skuplje *trabakule* i *pelige*. No najvažniji, rekli bismo i presudan, posve je stručan podatak koji se odnosi na funkciju barke. Razmjerno malena *bracera* bolje je odgovarala uvjetima malih morskih površina među mnogobrojnim otocima, u prvom redu tamošnjoj valnoj dužini. Uz to, lako je mogla potražiti zaklon od jakog mora i iznenadnih provala vjetera u malim i zaklonjenim otočkim uvalama. To je bitan razlog da se prve *bracere* na Jadranu spominju već u 17. stoljeću.

Opći plan bračke *bracere* iz 19. stoljeća*Bracera* u splitskoj luci*Bracere* s otoka Brača prikazane na slici Mencija Klementa Crnčića

Uglavnom, s promjenom primjene barke, ali i u skladu s modom, mijenjala se i snast tradicijskih barki na Jadranu. No, unatoč mišljenju popularnom u Dalmaciji 19. stoljeća, jadranska je *bracera* mogla ponijeti i po dva, pa i po tri jarbola.

Tako je bračka *bracera*, prikazana u luci Splita, imala jedan jarbol opremljen o glavnim jedrom i letno jedro na kosniku.

Jadranska *bracera* Sv. Nikola iz Dubrovnika

Opći plan dubrovačke *bracere* Sv. NikolaDubrovačka *bracera* Sv. Nikola na uljanoj slici u Dubrovačkom pomorskom muzejuDubrovačka *bracera* s otoka Korčule

Iako je, tijekom dugih stoljeća, Dubrovačka Republika uglavnom održavala svoju neutralnost na Jadranu, Grad je, u svojem životu, ipak zabilježio mnogo pomorskih ratnih operacija. S jedne strane, to je bilo zbog potreba velikih saveznika, ali i zbog potreba same Republike.

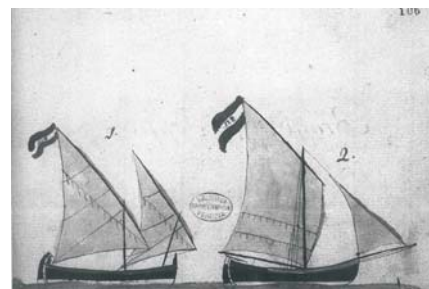
Na Jadranu su, tijekom posljednjih vjekova protekloga tisućljeća, *bracere*, uz *trabakule* i *pelige*, činile okosnicu obalne flote. Čini se da su slabije imućni jadranski trgovci običavali graditi manje *bracere* umjesto velikih i skupljih *trabakula* i *peliga*, te da je *bracera* tako i nastala, budući da se njezin izvorni naziv (*braz-*

zera) podudara s povijesnim nazivom vjerojatnog izvorišta - otoka Brača, koji se, tijekom svoje venecijanske prošlosti, nazivao Brazza.

Tako se prve *bracere* spominju već u 17. stoljeću. Snast se te barke mijenjala u skladu sa zahtjevima vremena. Počevši s latinskim jedrima, preko o glavnih, a potom i sošnih jedara s vrškama, istarske su *bracere* mogle imati i po dva, pa i po tri jarbola, što je, posebice tijekom 19. stoljeća, u Dalmaciji bilo pomalo neuobičajeno.

Tako je dubrovačka *bracera* nazvana Sv. Nikola, vjerojatno sagrađena na otoku Korčuli, prikazana na uljanoj slici u Dubrovačkom pomorskom muzeju, imala sošno jedro s vrškom i letna jedra na kosniku.

Jadranska *bracera* s dva jarbola i latinskim jedrima iz Pirana

Istarska dvojarbolna *bracera* iz PiranaRazlike između istarske i dalmatinske *bracere*

Iako je svako veće brodogradilište Jadrana gradilo i *bracere*, u Istri su se one uglavnom gradile u Piranu u *Piranskim ladjedelnicama*. Jednako tako su se, najvjerojatnije, gradile i u Rovinju-Rovigno.

Najčešće su to bile dvojarbolne brodice, isprva s drvnim latinskim jedrima, poznatim još iz antike.

Iako su se ta jedra dugo zadržala na Jadranu, jer su omogućavala plovidbu protiv vjetra, ona bi, bez milosti, bivala zamijenjena novijom i učinkovitijom snasti.

No, neke fotografije pokazuju da su se ta jedra zadržala i u 20. stoljeću, sve do doba nestanka jedara s mora i njihova zamjenjivanja strojnim odnosno motornim pogonom.

Jadranska *bracera* s dva jarbola sa sošnim jedrima iz Pirana

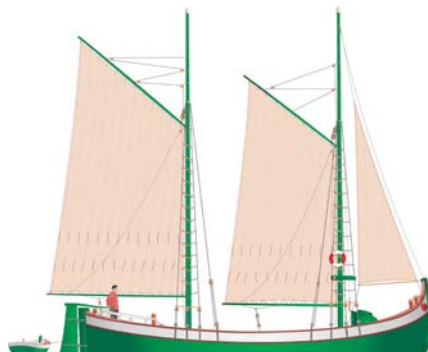
Izvorno obličje istarske *bracere* Sv. Ivan

Istarske su *bracere* obično imale i po dva i tri jarbola, a ne samo jedan, kako je u 19. stoljeću bilo uobičajeno u Dalmaciji. Najveći je broj tih *bracera* služio u raznim mjestima diljem Jadrana. No kako se mijenjala snast barke, u skladu sa zahtjevima vremena i mode, mijenjala se i namjena broda uvijek u skladu s uslugom koja je trenutačno bila konjunktorna.

Tako su izvorne *bracere* svojedobno bile, najvećim dijelom, pregrađene u *salbunijere*, brodice za iskop i transport pijeska s dna ušća rijeke Cetine. Matična luka najvećem broju tih brodice bilo je Krilo Jesenice, a brodice su bile usidrene u obližnjem Omišu. Jako mnogo zgrada u Dalmaciji sagrađeno je upravo pijeskom koji su one vadile i prodavale. Danas se te iste brodice ponovno pregrađuju u skladu s potrebama masovnoga turizma.

Tradicija tvrdi da je brod „nov sve dok ima drva u gori“, da brod obično nadživi svoga tvorca, vlasnika, ali i mornare. Mi pouzdano znamo da oni neprestano mijenjaju svoj brod.

Jadranska *bracera* s tri jarbola sa sošnim jedrima iz gradića Rovinj-Rovigno

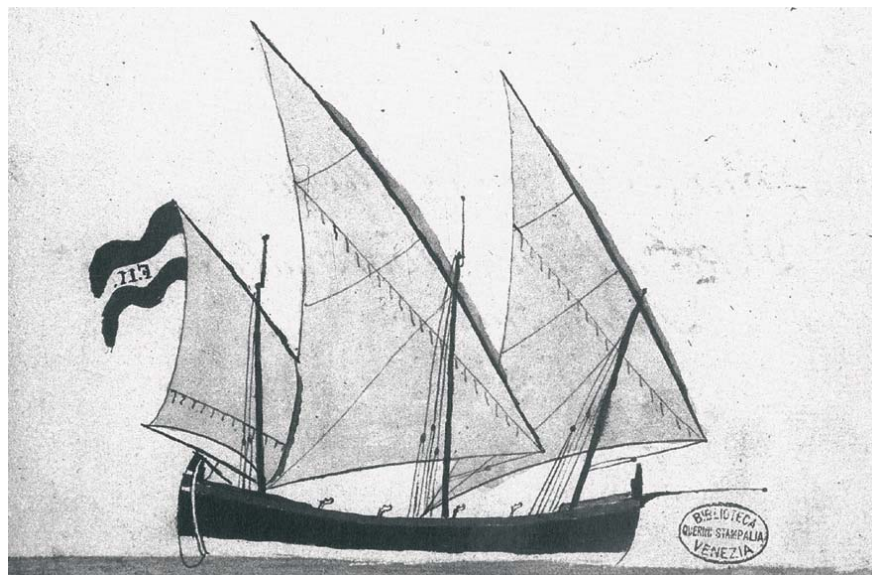

Opći plan rovinjske *bracere*

U malom istarskom ribarskom gradiću Rovinj-Rovigno *bracera* pokazuje da su te brodice mogle ponijeti i po tri jarbola, a ne samo jedan opremljen oglavnim jedrom, kako je to, u 19. stoljeću, bilo uobičajeno u Dalmaciji. Jedna je takva lokalna *bracera* predstavljena i na zavjetnoj slici u rovinjskoj crkvi *Sta. Maria delle Grazie*.

Međutim u Rovinju glavnim brodom ipak je ostala *batana*. U svojim *bittinadama*, pjesmama osebujna rovinjskog vokalnog izraza, u kojima su ribari glasovima imitirali svirku glazbenih instrumenata dok bi ruke bile zauzete krpanjem mreža, lijepa lokalna pjesma o rovinjskoj *batani*, pjesma „La batana“, postala je neslužbenom lokalnom himnom grada.

Rovinjska *bracera* u austrijskom časopisu

O rovinjskoj se *braceri* govori i u dokumentu *L'Istria* u članku Casamia Carer iz 1846. godine:

„Rovinjska *brassiera* najrječitiji je dokument povijesti Rovinja. Posve pokrivena jedrima, opremljena s tri jarbola, dvama na pramčanom dijelu broda, od kojih je prvi nagnut koso nad valove, na krmu *armana* na način *lancie*, a na pramcu s kosnikom paralelnim s morem, ta izazivačica bure odiše muškom odvažnošću, rezolutnom prijetnjom, plemenitom nestrpljivošću.“

Eto, to su bile brodice koje su, tijekom duga vremena, dominirale na Jadranskom moru. Gradili su ih i njima plovili svi tamošnji stanovnici. Jer, iako je još u antičkoj Grčkoj rečeno da je „Bog geometar“, more se nije upravljalo ovom, u osnovi kopnenom, umotvorinom. Na moru su vrijedila druga pravila. Tako ovdje harmonija nije više mogla biti „geometrijska“ već „mari-metrijska“, jer su se pravokutna i pravocrtna kopnena pravila ovdje pokazala besmislenim. Također, na vodenoj površini nisu se mogle ucrtavati proizvodnje granice kao na kopnu. Brod je, u glavama stanovnika uz more, koji su tijekom vjekova činili nerazdvojnu obitelj, oduvijek bio više biće no predmet. To su iskazali ne samo u svojim oblikovnim rješenjima nego i svojim jezikom *Lingua franca*, jezikom pomoraca, brodograditelja i drugih svjedoka i sudionika brodograđevne i pomorske prošlosti.